

הגנת המחוקק — שבאה על ביטוייה בסעיף 4 (ב) ו-(ג) שבתוספת הנ"ל — כי החוב המפסי מלי המבוטח יהא שני שלישים משווי המקרקעין הממושכנים.

3. ואולם כאשר נרשמת המשכנתה כשעבוד נוסף, או כשהיא באה להחליף משכנתה אחרת רשומה, שיעור האגרה אינו תלוי בסכום המובטח במשכנתה. סכום החוב קובע לגבי השעבוד הראשון אבל אינו קובע לגבי שעבוד נוסף ואינו קובע לגבי שעבוד הבא להחליף שעבוד קודם, זולת אם סכום ההלוואה אינו עולה על 500 לירות, כי אז משלמים בעד רישום השעבוד החדש אגרה נמוכה יותר.

4. סגן פרקליט המדינה טען לפנינו, שבעד רישום שעבוד נוסף על סכום לא-מסויים חייב בעל הנכס בתשלום אגרה לפי סעיף 4 (ב) הנ"ל, על שום שהוספו מקרקעין נוספים למקרקעין שכבר שועבדו, ואילו נרשמה מלכתחילה משכנתה אחת על כל המקרקעין ביחד, היו גובים את האגרה על פי השווי הכולל של המקרקעין בהתאם לסעיף 4 (ב) הנ"ל, עכשיו, משבעל הנכס אינו משלם אלא אגרה של 10 לירות בהתאם לסעיף 4 (ד) הנ"ל בעד רישום השעבוד הנוסף, נמצא אוצר המדינה מפסיד. מה שאין כן כאשר סכום ההלוואות היה מסויים וקבוע, שכן במקרה זה לא היה בעל הנכס משלם אגרה גבוהה יותר גם אילו שיעבד את הנכס הנוסף כבר בשטר המשכנתה הראשון.

5. טענה זו אינה מתקבלת על דעתנו, אם ייתכן שימוש לרעה על-ידי פיצול הרשומים בין משכנתה עיקרית ומשכנתה נוספת. הרי זה ענין לשר-המשפטים לענות בו. התשובה לטענתו של סגן פרקליט המדינה היא שהגנת המחוקק בסעיף 4 (ב) ו-(ג), כאילו ניתנה הלוואה בשיעור של שני שלישים משווי המקרקעין תופסת רק לגבי רישום המשכנתה העיקרית, ואילו לגבי רישום שעבוד נוסף נטש המחוקק את קנה המידה האמור וקבע אגרה של 10 לירות, בלא להתחשב בסכום ההלוואה ובלא להתחשב בנכסים הכלולים בשעבוד הנוסף, זולת אם סכום המשכנתה אינו עולה על 500 לירות, ובמקרה זה סכום האגרה עבור השעבוד הנוסף הוא 5 לירות בלבד.

מן הראוי להזכיר שהמקרה שלפנינו איננו המקרה היחידי אשר בו ערכו של הבטחון עלול להשתנות ואף-על-פי-כן לא ראה המחוקק להצמיד את שיעור האגרה לערך הבטחון עד לסוף כל הדורות. טול למשל את המקרה שפלוגי רשם משכנתה בסכום לא מסויים על נכס השווה 3,000 לירות. על פי סעיף 4 (ב) הנ"ל, גובים ממנו אגרה של 20 לירות היינו, אחוז אחד מההלוואה בשיעור של שני שלישים משווי הנכס. אם עד לפרעונה של המשכנתה האמורה עלה שווי המקרקעין ל-30,000 לירות ועל יסוד העלאת המחירים הצליח פלוגי להשיג ממלווהו הלוואה גדולה יותר, אין הוא חייב בתשלום אגרה נוספת אף-על-פי שהבטחון שבידי המלווה עלה והחוב גדל. טול עכשיו את המקרה ההפוך, ששווי המקרקעין ירד ולדרישת בעל המשכנתה הסכים הלווה לרשום שעבוד נוסף כדי להבטיח את תשלום ההלוואה. לפי הכלל הנקוט בידי המשיב, על שום מה יהיה הלווה חייב בתשלום האגרה לפי השווי של המקרקעין הכלולים בשעבוד הנוסף? עוד ביקש סגן פרקליט המדינה להסתייע בהשוואה בין סעיף 4 (א) ובין סעיף 4 (ד). בשתי ההוראות הנ"ל נקבעה אגרה של 10 לירות המשתלמת "בכל מקרה אחר", והנה, אין ספק בכך שבסעיף 4 (א) "כל מקרה

א

ב

ג

ד

ערעור אזרחי מס' 259/63

אפרים חיים נגד יעקב קלקשטין והחכרה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ

ה

בבית-המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים
[3.12.63] (החלטה על סיכום טענות בכתב), 22.9.64

לפני השופטים זיל בורג, ברנזון, מני

ו

בית-המשפט המחוזי קבע שהתאונה, בה נחבל המערער קשות, קרתה משום ששני בעלי-הרכב שנסעו זה מול זה לא התחשבו זה בזה במיניה מספקת, שניהם התרשלו, ולכן חילק את האחריות במידה שווה, בין המערער מצד אחד ובין שני המשיבים מצד שני. בית-המשפט דחה את טענות המשיבה מס' 2 שלא הוכח כלל שהמשיב מס' 1 נהג את הרכב ברשות בעל הפוליסה, ופסק: כי קיימת הנחה שנהג המחזיק בתעודת הביטוח וקיבל את התעודה מבעל הפוליסה, ואינה קיימת הנחה שגנב מסמך זה ממנו; וכן באם הנהג קיבל את התעודה מבעל הפוליסה והוא נוסע ברכב המכוסה על-ידי אותה פוליסה, קיימת הנחה שהוא נהג ברשות בעל הפוליסה, מכאן ערעור המערער על קביעת האחריות כנ"ל וערעור-שכנגד של המשיבה מס' 2 על קביעת אחריותה מכוח הפוליסה.

מסקידין", כרך ית, חלק שלישי, תשכ"ד/תשכ"ה-1964

662

בית-המשפט העליון, בדחותו את הערעורים, פסק —

א. אין ממש לא בטענות המערער ולא בטענות המשיבה מס' 2 (המערערתי-שכנגד) לגבי שיעור אחריותו של המשיב מס' 1, ואין לבית-משפט זה כל יסוד לסתור או לערער את מימצאיו של בית-המשפט ולמטה.

ב. (1) צדק השופט במסקנתו, שהימצאותה של תעודת הביטוח בידי הנהג יוצרת הנחה שהוא (הנהג) קיבל את הפוליסה מבעליה, ולא גבה, וכי נהיגה ברכב המכוסה עלידי אותה פוליסה יוצרת אף היא הנחה, שהנהג נהג ברשותו של בעל הפוליסה.

(2) הרעיון המוביל לחיוב חברת הביטוח הוא לא דרך החוקה הנובעת ממציאת הפוליסה בידי של הנהג, אלא דרך החוקה הנובעת מעצם נסיעתו בכלי-הרכב; ומשמעות החוקה היא: לא שהוא נהג ברשות בעל הפוליסה, אלא שהוא נהג ברשות בעל הרכב. אך מכיון שקיימת חוקה אחרת, כי בעל הפוליסה הוא גם בעל הרכב, הרי המסקנה הסופית העולה מכל זה היא, כי הנהג נהג ברשות בעל הפוליסה, וממילא נופל הוא לגור הביטוח שנוצר עלידי אותה פוליסה.

(3) בתי"א 840/50, תל-אביב, נקבע עקב פסיקה אנגלית, כי כאשר נגרמה תאונה שבה היתה מעורבת מכוניתו של אדם, נוצרת עלידי הנחה לכאורה שהמכונית היתה אותה שעה נהוגה בידי בעליה, משמשו או סוכנו. החוקה הנ"ל פועלת גם כאשר הנמבעת היא חברת הביטוח והאחריות הנטענת נובעת מתוך הפוליסה.

(4) החוקה הנדונה כאן אין מקורה נעוץ בכך שהשאלה — אם הנהג נהג ברשותו של הבעלים — היא תוך ידיעתם המיוחדת של הבעלים. יסוד החוקה הנ"ל הוא, כי בנהג שבעולם אדם נוסע או ברכבו הוא או ברכבו של מישהו אחר שהרשה אותו לכך. ג. טענה של נתבע, כי הנהג השתמש בכלי-הרכב שלא ברשות בעליו, היא טענה למשהו בלתי רגיל, יוצא מן הכלל, ועליו להוכיח את הדבר.

פסקי-דין ישראליים שאוזכרו:

[1] ע"א 20/64 — הפניקס הישראלי, חברה לביטוח בע"מ נגד מדינת ישראל, ואח'; פד"י, כרך יח (3), תשכ"ד/תשכ"ה-1964, ע' 426.

פסקי-דין של בתי-המשפט המחוזיים הישראליים שאוזכרו:

[2] ע"א 89/49, תל-אביב — גורדוניה-חולדה, קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נגד "גורדן" חברה לביטוח בע"מ; פ"מ מחוזיים (ת), כרך ג, ע' 33; מבוא לדיני נזיקין מאת א' גורלי, תשט"ו-1954, ע' 341.

פסקי-דין אנגליים שאוזכרו:

[3] *Barnard v. Sully*; (1931), *T.L.R.* 557, *D.C.*
 [4] *Hewitt v. Bonvin and an.*: (1940), *1 K.B.* 188, 194; *109 L.J.K.B.* 223; *161 L.T.* 360; *56 T.L.R.* 43; *83 Sol. Jo.* 869, *C.A.*

הערות:

1. (1) על נהיגה ברשות הבעלים, עיין גם ע"א 139/64 — חברה לביטוח "קלדונין", ואח' נגד שמעון נבאי, ואח'; פד"י, כרך יח (3), תשכ"ד/תשכ"ה-1964, ע' 417.

השופט זילברג

(ב) השוה גם :

Charlesworth, On Negligence, 4th Ed. sec. 173;

James, General Principles of the Law of Torts, 2nd Ed., p. 353 et seq.

א ערעור וערעור-שכנגד על החלטת בית-המשפט המחוזי, תל-אביב-יפו (השופט י' רווח), מיום 15.5.63, ב-תי"א 2467/60, לפיה הוחלט שהמערער מצד אחד ושני המשיבים, סולי-דרית (המערערים בערעור-שכנגד) מצד שני אחראים שווה בשווה (50% כל צד) על הנזקים שנגרמו למערער עקב התאונה נשוא התביעה ב-תי"א 2467/60 הנ"ל. הערעורים נדחו.

ב י' צמח — בשם המערער; א' מישר — בשם המשיבה מס' 2 (המערערת בערעור-שכנגד)

פסק-דין

ג השופט זילברג: ביום 22.4.59, בשעות המוקדמות של הערב, נסע המשיב הראשון בטנדר נהוג על-ידו על פני דרך השלום המובילה מגבעתיים לתל-אביב; לעומתו רכב המערער על אופנועו באותה דרך, בכיוון ההפוך, ובהגיעם לקירבת הנקודה בה מסתעף כביש הוצרן התנגשו כלי-הרכב זה בזה, והמערער נחבל ונפצע.

ד 2. השופט המלומד דן תחילה בשאלת האחריות, להבדיל מגובה הנזק, והטיל אותה שווה בשווה על שני הנהגים. כתוצאה מכך הוא החליט בהחלטתו מיום 15.5.63, כי המשיב הראשון שזן כמזיק, והמשיבה השניה כמבטחת, אחראים יהיו סולידרית לתשלום מחצית הנזקים שנגרמו למערער, כפי שייקבעו על-ידו לאחר מכן בשלבו השני של הדיון. ועל כך, ולאחר נטילת רשות, מערערים בפנינו המערער והמשיבה השניה — המעוניינים העיקריים בתוצאות המשפט; כי המשיב הראשון עזב את הארץ לפני למעלה מארבע שנים, ולא בטל חלק לא במשפט ולא בערעור.

ה

שתי שאלות בערעור זה:

ו (א) אם צדק השופט המלומד בחלקו און האחריות מחצה על מחצה כנ"ל. זה המערער-ער) טוען כי האחריות שהוטלה על המשיב הראשון היא פחותה מדי, וזו (המשיבה השניה) טוענת כי היא גדולה מדי.

ז (ב) אם צדק השופט המלומד בקבעו, כי המשיבה השניה אחראית מכוח הפוליסה (בשיעור שנקבע כנ"ל) לנזקים שנגרמו על-ידי המשיב הראשון; המבוטח לפי הפוליסה, הוא בעל הפוליסה, או "כל אדם אחר הנוהג לפי פקודת בעל הפוליסה או ברשותו", ובמקרה שלפנינו לא הוכח, ואף לא הוכח שום ראיה, כי אמנם נהג המשיב הראשון "לפי פקודתו או ברשותו" של בעל הפוליסה, היא החברה "אילן גת", ששמה המלא הוא עבודות שיכון ומלאה ו/או אילן גת מהנדסים בע"מ.

השופט זילברג

3. אשר לשאלה הראשונה הנ"ל, אומר מיד כי לדעתי אין ממש לא בטענות המערער ולא בטענות המשיבה השניה לגבי שיעור אחריותו של המשיב הראשון. קראנו בעיון את פסק הדין, ואין לנו כל יסוד לסתור או לערער את מימצאיו של השופט המלומד.

4. השאלה היחידה העומדת איפוא לדיון בפנינו היא השאלה המשפטית שצויינה בפיסקה 2 (ב) לעיל. השופט המלומד, המשיב עליה בחיוב, מנמק את תשובתו בזה הלשון:

„מר מישר (כא"כוח המשיבה השניה שטען כי לא הוכחה אחריות שולחתו) התעלם מעדותו הבאה של העד לוי, הבוחן המשטרתי, שעסק בזמנו בתאונה זו: וכן היתה בידו (של הנתבע 1) תעודת ביטוח של החברה הלאומית מס' 1691/58' וזה המספר המופיע על ת/5. אם נהג מהזיק בתעודת הביטוח, קיימת הוכחה שהוא קיבל אותה מבעל הפוליסה, ולא שגנב אותה ממנו. ואם בעל פוליסה מוסר לאחר את תעודת הפוליסה, והאיש האחר נוסע במכונית המכוסה על-ידי הפוליסה, קיימת הנחה שהנהג נהג ברשות בעל הפוליסה. הנחה זו לא סתר מר מישר, ולכן הוכחה האחריות של הנתבעת 2 (המשיבה השניה) במידה שהוכחה האחריות של הנתבע 1 (המשיב הראשון).“

הצדק השופט המלומד במסקנתו הנ"ל? סבורני, שכן (כפי שאסביר להלן), אלא שלמען הדיוק יש צורך „לשפר“ אותה ולשוות לה נוסח שונה במקצת. הרעיון המוביל לחיוב החברה הוא לא דרך החוקה הנובעת ממצאת הפוליסה בידיו (של הנהג), אלא דרך החוקה הנובעת מעצם נסיעתו בכלי הרכב; ומשמעות החוקה היא: לא שהוא נהג ברשות בעל הפוליסה, אלא שהוא נהג ברשות בעל הרכב. אך מכיון שקיימת חוקה אחרת, עוד יותר פשוטה וברורה, והיא כי בעל הפוליסה הוא גם בעל הרכב — כי אוטובשופטני עסקינו שראובן יבטח רכבו של שמעון? — הרי המסקנה הסופית העולה מכל זה היא, כי הנהג נהג ברשות בעל הפוליסה, וממילא נופל הוא לגדר הביטוח שנוצר על-ידי הפוליסה הזו.

והיכן היא האסמכתא לחוקה הנ"ל? בפסיקת בית-משפט זה לא מצאתי לה יסוד ושורש, אך יש לה סמוכין בפסק-דינו של השופט זוסמן ב"ע"א 89/49, תל"אביב, (2), שפורסם בספרו של ד"ר גורלי „מבוא לדיני נזיקין“, ע' 341. באותו ענין נתבעה קבוצה קואופרטיבית אחת לתחזיר לחברת הביטוח את הכספים ששילמה למבוטח אחד בעד נזקי מכוניתו, שנגרמו כתוצאה מהתנגשות עם מכונית משא של הקבוצה. שהיתה נהוגה על-ידי אחד מחבריה. באי כוח הקבוצה טען בדרגת הערעור, שלא הוכח כי החבר נסע בה בתוקף תפקידו בעבודה, וממילא אין אחריות שילוחית מצד הקבוצה. אך השופט זוסמן דחה את הטענה באמרו:

„משנגרמה תאונה שבה היתה מעורבת מכוניתו של אדם, נוצרת על-ידי הנחה לכאורה שהמכונית היתה אותה שעה נהוגה בידי בעליה, משמשו או סוכנו בענין, (3), Barnard v. Sully; (1931), 47 T.L.R., p. 55 אמר השופט סקרטון (Scrutton) שבעלות המכונית יש בה משום הוכחה אשר

השופט זילברג

כתוצאה ממנה חבר השופטים המושבעים רשאי לקבוע שבעל המכונית או משמשו היה נהגה משעת ההתנגשות.

אסמכתאות נוספות לחוקה זו הובאו על-ידי בא"כוח המערער, והן :

Bingham, Motor Claim Cases, 4th edition, p. 115;

א Sherman and Redfield, On Negligence, Revised Edition, Vol. 4, p. 1626;
Hewitt v. Bonvin; (1940), 1 K.B. 188, (4), per *du Parcq L.J.*, at p. 194.

ב אודה ולא אבוש, כי תחילה לא שוכנעתי ביותר מן האסמכתאות הללו. אפשר היה לכאורה לאבחן בין המובאות ההן לבין המקרה שלפנינו, ולומר: במה דברים אמורים, ואימתי פועלת החוקה הנ"ל? כאשר התביעה מוגשת נגד הבעלים על יסוד האחריות השילוחית שלהם, אבל לא כאשר הנתבעת היא חברת הביטוח והאחריות הנטענת נובעת מתוך הפד-ליטה. את הבעלים אפשר לחייב כל עוד לא הוכיחו את ההיפך, יען כי הם "קרובים אל החלל", ובידם להוכיח כי הנהג הרשלני לא נעמד אותה שעה תחת מרותם. אבל חברת הביטוח, שהיא זרה למכלול היחסים שבין המזיק ומעבירו, ואין היא קרובה להם יותר מן הנתק עצמו, מדוע נפעיל נגדה את החוקה ההיא?

ג אך לאחר עיון, נראה לי כי אין נפקא מינה בדבר. החוקה הנדונה כאן אין מקורה נעוץ בכך שהשאלה — אם הנהג נהג ברשותו של הבעלים — היא תוך "ידיעתם המיוחדת" של הבעלים. יסוד החוקה הנ"ל הוא, כי בנוהג שבעולם אדם נוסע או ברכבו הוא או ברכבו של מישהו אחר שהירשה אותו לכך. אם טענתו של הנתבע היא, כי הנהג השתמש בכלי רכב שלא ברשות בעליו, הרי הוא טוען למשהו גלתי רגיל, יוצא מן הכלל, ועליו להוכיח את הדבר. חוקה זו היא מבחינה מסויימת, צורה אחרת של הכלל "כל דפריש — מרובא פריש".

ד לבסוף רצוני לציין, כי טענת המשיבה השניה שהמשיב הראשון לא נהג ברשות "אילן גת", צצה ועלתה רק בשלב הסיכומים. הכחשת העובדה שהמשיב הראשון מבוטח על-ידי הפוליסה, נעשתה (בטעיף 11 של כתב-ההגנה) בצורה סתמית וכללית ביותר, והמערער התובע לא יכול היה להעלות על דעתו כי הכוונה היא לכך, שהוא (המשיב הראשון) לא נהג לפי פקודתו או ברשותו של בעל הפוליסה. נוכח כל אלה, אין הטענה עושה עלי רושם רציני ביותר.

ה לאחר כתבי את הדברים האלה, הופנתה תשומת לבי ל"ע"א 20/64, (1), בו חברי הנכבד, השופט לנדוי, בחוות-דעתו הנפרדת, סומך את ידו על הרעיון שהובע בפסקי-הדין האנגליים, (3) *Barnard v. Sully* ו-(4) *Hewitt v. Bonvin*.

השופט ברנזון: אני מסכים.

השופט מני: אני מסכים.

ז לפיכך החלט לדחות את הערעור ואת הערעור-שכנגד ולחייב את המשיבה השניה בהוצאות הערעור בסכום כולל של — 300 ל"י.

ניתן היום, ט"ז בתשרי תשכ"ה (22.9.1964).

פסקי-דין, כרך יח, חלק שלישי, תשכ"ד/תשכ"ה 1964

666